



دانشگاه جامعه المصطفی العالمیه  
گروه آموزش عالی فقه و معارف اسلامی  
رشته اصول و فقه  
گرایش تبلیغ

مقطع تحصیلی : دکتری

اصول و مقتضیات تبلیغی تالیف قلوب در عرصه بین الملل بر اساس سیره اهل بیت  
علیهم السلام

استاد راهنما

حجه الاسلام و المسلمین امیر جهانی فرد

استاد مشاور

حجه الاسلام و المسلمین جعفر یوسفی

دانشجو : سرحات آکتاش

۱۴۰۰

## چکیده

بزرگترین حربه دشمنان اسلام که به وسیله آن اسلام هراسی را در بین غیر مسلمانان انتشار می دهند نسبت دادن خشونت طلبی به اسلام است. آنان سعی می کنند از این طریق جلوی پیشرفت اسلام را در جهان بگیرند و مانع آشنائی و گرایش غیر مسلمانان به اسلام بشوند. همچنین بوسیله عوامل دستپورده خودشان و با هزینه های زیادی تلاش می کنند در رسانه ها و انتشارات در اقصی نقاط عالم به این شایعات دامن بزنند.

در مقابل این جریان ضد اسلامی، وظیفه مبلغین دین و علمای اسلام تبیین دستورات اصیل اسلام در باره غیر مسلمانان است تا بوسیله آن دانسته شود دین اسلام و رهبران الهی، پیروان خودشان را چگونه دستور به رابطه حسنه با غیر مسلمانان داده و به نیکی و احسان سفارش کرده اند. بدین وسیله دروغ و شایعه پراکنیها علیه اسلام خنثی شده چهره زیبای اسلام به مردم جهان معرفی گردد.

یکی از مهمترین احکام اسلام که دستور به نیکی و احسان به غیر مسلمانان داده است. حکم تألیف قلوب در زکات است. این حکم با هدف جذب و الفت غیر مسلمانان نسبت به اسلام بدجه ای را از اموال مسلمانان اختصاص داده تا بدین وسیله ارتباط حسنه ای بین آنان و مسلمانان برقرار شود. با توجه به مبنای قرآنی آن تمام علمای اسلام اصل حکم را تأیید کرده و اکثر آنان قائل به لزوم اجرای این حکم در همه دوره های تاریخ شده اند.

در این تحقیق با محور قرار دادن حکم حکم تألیف قلوب در سه محور سخن به میان آمده است. محور اول این است که نگرش به حکم تألیف قلوب اصلاح شود و با توجه به اهمیت، جایگاه، قلمرو و کاربرهای آن از محدودیت زکات خارج شده به عرصه های مختلف زندگی گسترش پیدا کند.

محور دوم بررسی اصول اجتماعی است که خاستگاه حکم تألیف قلوب قرار گرفته است و هم عقلا، هم شریعت اسلام آن اصول را قبول دارند و با تکیه به آیات و سیره اهل بیت ع وجود آن اصول به اثبات رسیده است.

محور سوم علما و مبلغین دین را در بلاد غیر اسلامی مخاطب قرار می دهد و راهکارهایی عملی را پیشنهاد می دهد که با توجه به آن راهکارها مبلغ بتواند در تبلیغ دین در عرصه بین الملل با محور قرار دادن تألیف قلوب از آنان استفاده کند.

بعد از قرار دادن تألیف قلوب به عنوان اصل ارتباطی با غیر مسلمانان می توان نیاز فطری بشریت که عبودیت و خداپرستی است به آنان عرضه کرد. زیرا اسلام دین فطرت است و همه نیازهای فطری انسانها مطابق دستورات اسلام شکل گرفته است؛ به راحتی می توان با بیان احکام اجتماعی، اخلاقی، غیر مسلمانان را به ارزشهای دینی جذب کرد.

**کلید واژه ها:** اصول، مقتضیات، تبلیغ، تألیف قلوب، عرصه بین الملل

## فهرست

مقدمه	۱
فصل اول: کلیات ، مفاهیم و پیشنیازهای تحقیق	۳
گفتار اول: کلیات	۳
الف) تبیین مساله	۳
ب: اهمیت و ضرورت	۴
ج: پرسش ها	۴
د: فرضیه ها	۵
ه: اهداف	۶
و: پیشینه	۶
ز: روش تحقیق و گرد آوری	۱۰
گفتار دوم: مفاهیم	۱۰
الف: اصول	۱۱
ب: مقتضیات	۱۴
ج: تبلیغ	۱۶
د: تالیف قلوب	۲۰
ر: عرصه بین الملل	۲۴
ز: سیره اهل بیت (علیهم السلام)	۲۶
گفتار سوم: پیشنیاز های تالیف قلوب	۲۸
الف) جایگاه تالیف قلوب	۲۹
ب) انواع تالیف قلوب	۳۴

- ت) مصادیق مؤلفه القلوب..... ۴۶
- ث) قلمرو تألیف قلوب..... ۵۲
- ج) محدوده زمانی حکم تألیف قلوب..... ۵۶
- فصل دوم: اصول تبلیغی تألیف قلوب در عرصه بین الملل بر اساس سیره اهل بیت ع..... ۶۱
- گفتار اول: اصول تبلیغی مشترک بین اهل کتاب و کفار..... ۶۳
۱. اصل صلح طلبی..... ۶۴
۲. اصل همزیستی..... ۶۸
۳. اصل عدم سلطه طلبی و یا برتری جوئی در جامعه..... ۷۳
۴. اصل نوع دوستی..... ۸۰
۵. اصل اختلاف زدایی و اشتراک گرایی..... ۸۵
۶. اصل عدالت خواهی برای همه بشریت..... ۸۹
۷. اصل عدم اجبار در پذیرش اندیشه ها..... ۹۴
۸. اصل فطرت گرایی..... ۹۸
۹. اصل عقل گرایی و دوری از افراط و تفریط..... ۱۰۴
۱۰. اصل انذار و تبشیر..... ۱۰۸
۱۱. اصل تساهل و تسامح..... ۱۱۳
۱۲. اصل اصلاح گرایی..... ۱۱۹
- گفتار دوم: اصول تبلیغی اختصاصی اهل کتاب..... ۱۲۵
۱. اصل خدا شناسی..... ۱۲۷
۲. اصل اعتقاد به نبوت و یا حجت الهی..... ۱۲۹
۳. اصل لزوم اتباع از وحی..... ۱۳۲

۱۳۵	.....۴. اصل اعتقاد به روز جزا.....
۱۳۹	.....۵. اصل اشتراکات عبادی و فقهی.....
۱۴۴	فصل سوم: مقتضیات تبلیغ در عرصه بین الملل با تکیه بر ظرفیت تألیف قلوب بر اساس سیره اهل بیت ع ۱۴۴
۱۴۷	.....گفتار اول: مقتضیات تبلیغ، قبل از تألیف قلوب در عرصه بین الملل بر اساس سیره اهل بیت ع.....
۱۴۹	.....(۱) مرحله اول اقتضای زمینه سازی و آمادگی در تبلیغ بین الملل.....
۱۷۶	.....(۲) مرحله دوم اقتضای شناسائی در تبلیغ بین الملل.....
۱۹۱	.....(۳) مرحله سوم اقتضای اولویت بندی و تصمیم گیری در تبلیغ بین الملل.....
۱۹۴	.....(۴) مرحله چهارم اقتضای دعوت در تبلیغ بین الملل.....
۲۱۱	.....(۵) مرحله پنجم اقتضای ابلاغ در تبلیغ بین الملل.....
۲۳۴	.....گفتار دوم: مقتضیات تبلیغ، بعد از تألیف قلوب در عرصه بین الملل بر اساس سیره اهل بیت ع.....
۲۳۴	.....(۱) مرحله اول ارزیابی.....
۲۳۹	.....(۲) مرحله دوم آگاهی بخشی و تعلیم.....
۲۴۴	.....(۳) مرحله سوم مشایعت و همراهی.....
۲۴۶	.....نتیجه گیری.....
۲۴۷	.....پیشنهادات.....
۲۴۷	.....موانع و کاستی ها.....
۲۴۸	.....منابع.....

## مقدمه

اسلام در جهان رو به پیشرفت است طبق آمار رسمی سازمان جهانی اگر گرایش به اسلام با این سرعت ادامه پیدا کند در سال ۲۰۵۰ اکثریت جهان را مسلمانان تشکیل خواهد داد. لذا سردمداران تمدن غرب از این موضوع احساس خطر کرده دنبال راه حل گشتند و در مقابل تحدید پیشرفت اسلام، نظریه‌ی اسلام‌هراسی را با محوریت خشونت طلبی مسلمانان مطرح کردند و افرادی از جوامع اسلامی برای دامن زدن این ادعا به کار گرفتند، گروه‌های افراطی با نام‌های دینی و شعارهای اسلامی به راه انداختند، فیلم‌های متعدد از جنایتهای عوامل خودشان به نام اسلام ساختند و با جنگ طلب نشان دادن اسلام، باعث گزیر غیر مسلمانان از اسلام شدند.

این توطئه‌ها فقط بخش کمی از سیاست اسلام‌هراسی است که هنوز هم در جهان امروز بر آن دامن زده می‌شود. در حالی که اسلام با محوریت حکم تألیف قلوب ثابت کرده است که با هیچ کسی سر جنگ ندارد و همیشه دنبال صلح و دوستی بوده و هست.

آنچه از نظر اسلام اهمیت دارد تربیت بشر بر اساس ارزشهای انسانی، تعالی اخلاقی و معنوی است و اینکه جامعه بشری می‌باید سمت ثبات، صلح، عدالت، همزیستی مسالمت آمیز... سوق یابد این واقعیتی است که با حقیقت اسلام عجین شده و آموزه‌های آن مورد تأکید قرار گرفته است. می‌توان روح آن حقیقت را در قالب حکم تألیف قلوب پیدا کرد. دستورات اسلام و سیره پیشوایان دین سرشار از رفتارهای تألیف قلوبی بوده بدین وسیله ارزشهای انسانی را احیا کرده اند به طوری که هرکسی را مجذوب خود می‌کند

حکم تألیف قلوب به عنوان یک اصطلاح قرآنی یکی از مهمترین برنامه‌های راهبردی اسلام برای جذب غیر مسلمانان است. نگرش سازنده اسلام به غیر مسلمانان در برقراری رابطه و ایجاد دوستی ناشی از این حکم، مهم و کاربردی است. زیرا اسلام به عنوان آخرین دین الهی برای هدایت همه بشریت برنامه ریزی کرده است و تحقق این هدف نیاز به زمینه سازی دارد که تألیف قلوب با هدف ایجاد رابطه‌ی حسنه بهترین گزینه برای تحقق این هدف است به همین دلیل نگرش نو به این حکم فرعی در زکات و گسترش قلمرو آن در تأثیر گذاری، بدون شک نیاز به پژوهش و تحقیق دارد. با توجه به جایگاه مؤثر حکم تألیف قلوب برای معرفی اسلام و جذب غیر مسلمانان منحصر کردن آن به باب زکات و غفلت از تألیف قلوب سیاسی، اجتماعی و فرهنگی فرصتهای زیادی را در گسترش اسلام از ما خواهد ربود؛ به همین دلیل نگرش به حکم تألیف قلوب باید جهانی شود و با هدف معرفی اسلام به اقصی نقاط عالم زمینه سازی صحیح انجام بگیرد زیرا فقط در این صورت می‌توان به مناطق مختلف جهان نفوذ کرده حق جویان را با زیباییهای اسلام آشنا کرد.

در این نوشته سعی شده است اهمیت تألیف قلوب نسبت به غیر مسلمانان شناخته شود و اصول و مبانی عقل و نقلی آن بررسی شده راهکارهای به کار گیری آن در تبلیغ برای مبلغین بین المللی در قالب مقتضیات عملی آن معرفی گردد.

امید داریم با این نوشته قدمی بر علیه کسانی برداریم که اسلام هراسی را در جوامع غیر اسلامی رواج می دهند و چهره زیبا و دوست داشتنی اسلام را خشن و ناپسند جلوه می دهند.

من الله توفیق

## فصل اول: کلیات ، مفاهیم و پیشنیازهای تحقیق

گفتار اول: کلیات

الف) تبیین مساله

دین یکی از نیازهای تغییر ناپذیر جوامع انسانی بوده است به این دلیل در طور تاریخ ادیان زیادی به وجود آمده اند که خاستگاه بعضی از آنان بشری و بعضی از آنان الهی بوده است. هر دو بخش این ادیان صاحب قوانین و مقرراتی بودند که برای پیروان خودشان تعیین می کردند تا آنان را برای زندگی بهتر راهنمایی بکنند. در این بین بزرگترین چالش ادیان الهی که باعث نسخ آن دین و پیدایش دین جدید می شد تحریف در قوانین و دستورات آن بوده است ولی این موضوع بعد از ظهور اسلام به عنوان آخرین دین الهی الی الابد لغو شده است و دیگر دین جدیدی غیر از اسلام فرستاده نخواهد شد ولی این موضوع به معنای عدم تحریف دستورات الهی نبوده و نخواهد بود. زیرا شاهد کج فهمی ها، غرض ورزی ها و گرایشات انحرافی زیادی در دین اسلام هستیم که با روح و ساختار اسلام در تعارض است. یکی از آن انحرافات روحیه خشونت طلبی و افراط گرایی نسبت به غیر مسلمانان است. همانگونه که هم در تاریخ و هم در عصر حاضر شاهد آن بودیم و هستیم جریانهای افراطی با روحیه جنگلویی به وجود آمده بدون در نظر گرفتن شرایط و دستورات اسلام در این زمینه، جنایات زیادی نسبت به غیر مسلمانان مرتکب شده اند که باعث کدر شدن چهره اسلام در نگاه غیر مسلمانان و گریز آنان از این دین الهی شده است.

همانگونه که ذکر شد دیگر دین جدیدی نخواهد آمد پس وظیفه اصلی دانشمندان دینی با علم و دانش و تکیه به منابع اصیل اسلامی زدودا انحرافات و کجروی های منحرفان از این دین پاک است.

مهمترین اصل رفتاری اسلام در مقابل غیر مسلمانان که می تواند باعث جلوگیری از انحرافات جریانهای افراطی باشد و هم چنین چهره اسلام را در نگاه آنان زیبا جلوه دهد حکم تألیف قلوب است. این حکم در مکتب اهل بیت (ع) به عنوان مبنای رفتاری اسلام نسبت به غیر مسلمانان شناخته شده، هم در آیات و روایات و هم در سیره ائمه (ع) به آن بهای زیادی داده شده است.

نگارنده با تکیه به آیه مولفه قلوبهم در زکات و بررسی اصول اجتماعی آن حکم سعی دارد این حقیقت را به اثبات برساند که اسلام در همه عرصه های زندگی به مسلمانان دستور تألیف قلوب غیر مسلمانان داده است با این نگاه به مبلغین عزیز اسلامی که مشغول تبلیغ در مناطق غیر اسلامی هستند به طور کلی نقشه راه با محوریت تألیف قلوب بیان شده است.

## ب: اهمیت و ضرورت

پیام اسلام به جهان صلح و صفا، برابری در مقابل قانون، همزیستی مسالمت آمیز، عدالت اجتماعی و عدم هر گونه تبعیض نژادی است که این اصول اجتماعی اسلام باعث شده است که بسیاری از غیر مسلمانان جذب اسلام شوند. ولی جهان غرب که متوجه این قضیه شده بود که تمدن اسلامی بزرگترین تهدید برای تمدن غرب خواهد شد، از دهه های اخیر در راستای سیاست اسلام هراسی و اسلام ستیزی، فعالیت های زیادی را در دستور کار قرار داده و از این بستر در ترویج چهره خشن از اسلام و بنیادگرایی اسلامی بهره برده است. بزرگترین حربه اروپا در برنامه راهبردی اسلام هراسی، القاء خشونت طلبی اسلام نسبت به غیر مسلمانان بوده که این باعث شد، گروه های تند افراطی در غرب علیه مسلمانان شکل بگیرد و سبب گریز آنان از اسلام بشود.

در این موضوع مقام معظم رهبری می فرماید "ترساندن مردم از اسلام چرا؟... اینکه می بینید گروه هایی را به نام اسلام و به نام حکومت اسلامی می سازند، می تراشند، مسلح می کنند، به جان انسانها می اندازند و کشورها را بوسیله آن نا امن می کنند، این نشان دهنده نفوذ پیام اسلام است. از اسلام حقیقی می ترسند..." به این دلیل ضروری است که علمای اسلام بویژه علمای شیعه ترویج و توسعه فرهنگ اسلامی با محوریت تألیف قلوب به عنوان اصل اولی رفتاری اسلام با غیر مسلمانان، راهبرد اسلام هراسی غرب را خنثی نموده و در راستای مبارزه با خشونت گرائی تکفیری که منبعث از انحرافات مذهبی است نقش ویژه ای را ایفا نمایند.

## ج: پرسش ها

### سوال اصلی

اصول و مقتضیات تبلیغی تألیف قلوب در عرصه بین الملل بر اساس سیره اهل بیت علیهم السلام چیست؟

### سوالات فرعی

- ۱- اصول تبلیغی تألیف قلوب در مورد اهل کتاب در عرصه بین الملل بر اساس سیره اهلیت بیت علیهم السلام چیست؟
- ۲- اصول تبلیغی تألیف قلوب در مورد کفار غیر کتابی در عرصه بین الملل بر اساس سیره اهلیت بیت علیهم السلام چیست؟

- ۳- مقتضیات تبلیغی تألیف قلوب در عرصه بین الملل بر اساس سیره اهل بیت ع چیست؟
- ۴- وظایف مبلغ قبل از تحقق تألیف قلوب نسبت به غیر مسلمانان چیست؟
- ۵- وظایف مبلغ بعد از تحقق تألیف قلوب نسبت به غیر مسلمانان چیست؟

#### د: فرضیه ها

- ۱- دین اسلام با غیر مسلمانان قطع رابطه نکرده است و برای هدایت و نجات آنها برنامه های راهبردی دارد.
- ۲- بدون شک قرار گرفتن غیر مسلمانان در باب زکات به عنوان یکی از مستحقین زکات حکایت از یک اراده الهی دارد که بدین وسیله درهای آشنائی با اسلام به روی غیر مسلمانان باز شده و هدف اصلی دین که هدایت بشریت به سوی خداوند است تحقق پیدا کند.
- ۳- حکم تألیف قلوب به عنوان مهمترین برنامه راهبردی اسلام نسبت به غیر مسلمانان به فراموشی سپرده شده و از اهمیت آن غفلت شده و تأثیر آن در پیشرفت اسلام نادیده گرفته شده است.
- ۴- در حالی که رأفت و رحمت الهی در اسلام نسبت به غیر مسلمانان مانند خورشید نمایان بوده و دستورات زیادی در تحقق تألیف قلوب به عنوان اصل اولی معرفی شده است
- ۵- حکم تألیف قلوب بر اصول اجتماعی متکی است که هم عقلا و هم شارع آن اصول را تأیید کرده اند.
- ۶- مسئول اجرائی حکم تألیف قلوب در زمان حاضر علمای دین و مبلغین هستند که باید با آمادگی و برنامه ریزی خودشان را برای این امر خطیر آماده کنند.
- ۷- می توان با توجه به اهمیت حکم تألیف قلوب آن را به عرصه های مختلف زندگی گسترش داد
- ۸- این حکم در زمان حاضر با یک نگرش جدید قابل اجرا است و با توجه به اکثریت جهان که غیر مسلمانان هستند ضرورت گسترش قلمرو و اجرای آن چند برابر می شود
- ۹- در سیره رسول خدا و ائمه معصومین ع می بینیم به غیر مسلمانانی که زمینه گرایش به دین داشتند عنایتهای مادی زیادی کردند و در این رابطه به مسلمانان دستور دلجوئی از غیر مسلمانان را داده اند.
- ۱۰- تحقق تألیف قلوب برای همه غیر مسلمانان به یک اندازه تأثیر گذار نیست زیرا اهل کتاب که با اسلام اشتراکات بیشتری دارند زمینه تألیف بیشتری خواهند داشت

## ه: اهداف

- ۱- تألیف قلوب به عنوان اصل اولی اسلام نسبت به غیر مسلمانان معرفی شود و چهره زیبای اسلام را به همه بشریت معرفی گردد.
- ۲- اهمیت حکم تألیف قلوب شناسائی شود و این حکم فراموش شده، وسیله ای ارتباطی با غیر مسلمانان قرار گیرد
- ۳- حکم تألیف قلوب از وضعیت فرعی بودن خارج شده به یک برنامه راهبردی برای جذب غیر مسلمانان تبدیل شود
- ۴- قلمرو حکم تألیف قلوب از مسائل مالی به عرصه ای مختلف زندگی گسترش داده شود
- ۵- نگرش مسلمانان نسبت به غیر مسلمانان اصلاح شود و اکثریت غیر مسلمانان که مستضعف هستند تکلیفشان از کفار لجوب و عنود متمایز گردد
- ۶- اصول اجتماعی حکم تألیف قلوب مشخص شود و دلیل های قرآنی و روائی برای اثبات آن اقامه شود.
- ۷- برای اجرای حکم تألیف قلوب برنامه ریزی شود و مبلغین و علمای دین که در خارج از کشور مشغول تبلیغ هستند در این راستا آموزش ببینند.

## و: پیشینه

در مورد تألیف قلوب رشته های مختلف علوم اسلامی بحث کرده است از آنها می توان با تمییز علوم به عنوان نموده چنین منابعی را معرفی کرد

## الف) منابع فقهی

- کتابهایی که از جهت فقهی به این موضوع پرداخته اند بسیار بیشتر از ریشته های دیگر است به عنوان نمونه
- ۱- الخلاف شیخ طوسی در باب زکات: هدف، مصداق، تداوم حکم بعد از رسول خدا و شرایط مستحقین حکم مؤلفه قلوبهم را بحث کرده است
  - ۲- شرائع الإسلام فی مسائل الحلال و الحرام محقق حلی در مورد مصداق، اهداف و عدم شرط اسلام در گروه مؤلفه قلوبهم بحث کرده است.

۳- تحریر الأحكام الشرعية و تبصره المتعلمین، تذکره الفقهاء، مختلف الشیعه فی أحكام الشریعه، علامه حلی در مورد مصادیق آن حکم و هدف از اعطای زکات به کفار و همچنین مستحقین زکات، امکان اجرای آن حکم در زمان غیبت معصوم ع بحث کرده است

۴- البیان، شهید اول: مصدق مولفه القلوب، نظرات فقها در مورد المولفه، اقسام و خصوصیات مستحقین المولفه، هدف از حکم و همچنین بقای حکم بعد از وفات نبی اکرم بحث کرده است

۵- حاشیه شرائع الإسلام، شهید ثانی مصادیق المولفه، اقسام مسلمانانی که می توانند از این حکم استفاده کنند و هم چنین مقدار مال زکات که باید به عنوان الموله داده شده بحث کرده است.

۶- العروه الوثقی فیما تعم به البلوی، سید محمد کاظم یزدی به موضوعات مختلف از جمله خصوصیات مستحقین المولفه، هدف از اعطای مال زکات به کفار و مسلمانان ضعیف الایمان بحث کرده است.

می توان کتابهایی که به این کتاب ارزنده شرح نوشته اند و بحث مؤلفه قلوبهم را از نظر فقهی بحث کردند چنین شمرد.

۷- مهذب الأحكام فی بیان الحلال و الحرام، سید عبد الأعلى سبزواری

۸- مدارک العروه، علی پناه اشتهاردی

۹- کتاب الزکاء، حسین علی منتظری نجف آبادی

۱۰- موسوعه الإمام الخوئی، آیه الله خوئی

۱۱- المرتقی إلى الفقه الأرقی - کتاب الزکاء، سید محمد حسینی قمی

۱۲- تعالیک مبسوطه علی العروه الوثقی، محمد اسحاق فیاض کابلی

۱۳- مستمسک العروه الوثقی، سید محسن حکیم

این کتب و کتابهای متعدد دیگر فقهی از حکم تألیف قلوب در باب زکات سخن به میان آورده اند و می توان مفصلترین آن را کتاب زکات آیه الله منتظری به حساب آورد که حدوداً ۲۲ صفحه بحث کرده است و هم روایات را بررسی کرده و هم فتاوی فقها را مورد بحث قرار داده است.

بین این کتب می توان به کتابی اشاره کرد که مختصراً به جنبه های اجتماعی حکم تألیف قلوب پرداخته و لزوم گسترش آن را احتمالاً گوشزد کرده است و آن کاب آیه الله سبزواری مهذب الاحکام است.

هر چند مباحث فقهی لازم و ضروری است ولی در این تحقیق بیشتر به جنبه های اجتماعی حکم تألیف قلوب توجه شده و با مبنا قرار دادن ادله فقهی به عرصه های مختلف زندگی سرایت داده خواهد شد.

## ب) منابع تفسیری

به دلیل این که اصطلاح المؤلفه قلوبهم یک اصطلاح قرآنی است و به عنوان یکی از مستحقین زکات در آیه ۶۰ سوره توبه بحث شده است مفسرین قرآن بی توجه از کنار آن رد نشده اند، از جمله کتابهایی که می توان به عنوان نمونه نام برد چنین است.

۱- التبیان فی تفسیر القرآن، شیخ طوسی: امکان اجرای حکم در زمان امام عادل مختصراً بحث کرده است.

۲- مجمع البیان فی تفسیر القرآن، مرحوم طبرسی: در مصادیق و امکان اجرای حکم در زمان غیبت بیانات مختصری دارند

۳- تفسیر القرآن العظیم (ابن ابی حاتم)، ابن ابی حاتم عبدالرحمن بن محمد: به روایات تاریخی در مورد سهم المؤلفه اشاره کرده است و روایاتی عمل خلفا را در مورد این حکم بیان می کند و به روایاتی که ائمه برای لزوم اجرای این حکم برای اهل کتاب اشاره کرده است

۴- آیات الأحکام (جرجانی) حسینی جرجانی سید امیر ابوالفتوح: به طور مختصر به مستحقین زکات پرداخته و هدف از اعطای آن را بیان کرده است

۵- الأمثل فی تفسیر کتاب الله المنزل، مکارم شیرازی ناصر: در مورد مستحقین زکات و اهمیت زکات بحث کرده است.

۶- المیزان علامه طباطبائی: او نیز مختصراً به اینکه المؤلفه چه کسانی هستند اشاره کرده است

با توجه این بیانات ارزنده مفسرین قرآن باز می بینیم حکم تألیف قلوب به باب زکات محدود شده است در حال که می تواند در سطح جهان نقش مهمی را ایفا کند که در این تحقیق با نگاه جدید قلمرو حکم مؤلفه قلوبهم گسترش پیدا خواهد کرد.

## ج) منابع اجتماعی و سیاسی

می توان گفت تألیف قلوب در اسلام مبنای تقریب و اتحاد است گاهی آن اتحاد درونی است یعنی بین مذاهب اسلامی و گاهی این اتحاد بیرونی است یعنی بین ادیان مختلف جهان هر چند بعضی از دانشمندان این موضوع را به عنوان یک فرع فقهی بحث کرده اند ولی می توان آن را به جهات مختلف زندگی گسترش داد از جمله تحقیقاتی که در این زمینه نوشته شده به شرح ذیل است:

۱- مقاله: آموزه های دیپلماسی اسلامی برای جهان عاری از خشونت، نویسنده: دکتر محمد کمالی زاده

این مقاله در مورد تاثیر تالیف قلوب در سیاست است. نویسنده با اثبات این مسئله که اگر این اصل به خوبی عملی شود خشونت در جوامع برداشته خواهد شد و صلح و صفا بر جهان حاکم خواهد شد. این نظریه مورد قبول محقق است. از جمله نقاط قوت این مقاله می توان به گسترش دامنه حکم تالیف قلوب به عرصه سیاست اشاره کرد. از جمله نقاط ضعف مقاله عدم گسترش حکم تالیف قلوب به سایر عرصه های زندگی بشری است. و همچنین پایان نامه حاضر در صدد استفاده از سیره معصومین در این رابطه و گسترش رأفت و رحمت اسلامی در بین جهانیان است.

## ۲- کتاب تالیف قلوب در ارتقاء فرهنگ اسلامی و تحسین روابط خارجی در حکومت اسلامی نویسنده: میثم کریمی انتشارات شاملو

در این کتاب علاوه بر بررسی جهت فقهی تالیف قلوب، جهت اجتماعی تالیف قلوب نیز مورد بررسی قرار گرفته است. بعد به ترسیم اهمیت آن در ارتباطات سیاسی فرهنگی پرداخته است. از جمله نقاط قوتی که این مقاله دارد این است که نویسنده با نگاه باز و کاربردی به این حکم فقهی، نگاه جدیدی را به خواننده می بخشد. از جمله نقاط ضعف عدم بهره برداری پسندیده از سیره معصومین و عدم توجه به جهت تبلیغی و دعوتی این حکم در عرضه بین الملل است که پایان نامه حاضر در صدد بهره برداری بیشتر از سیره اهل بیت و جهت بخشی تبلیغی در عرصه بین الملل این تحقیق است.

## ۳- کتاب بیداری اسلامی نویسنده: آقای صالح سعادت

کتاب مذکور به موضوع تالیف قلوب پرداخته و بیان داشته که با این قانون فقهی اسلامی می توان همه جنبش های عدالت خواه جهان را چه دینی و چه غیر دینی زیر چتر اسلام جمع کرد. از جمله نقاط قوت می توان به بسط حکم تالیف قلوب در عرصه های دیگر زندگی اشاره کرد. از جمله نقاط ضعف کتاب غیر کاربردی بودن دانست. این پایان نامه در صدد کاربردی سازی و تبلیغی نمودن این تحقیق می باشد.

## ۴- پایان نامه "بررسی تالیف قلوب در فقه امامیه" نوشته ملیحه حاجی جباری دانشجوی کارشناسی

ارشد سال ۱۳۹۲ دانشگاه تهران

همان طور که از اسمش پیداست در این تحقیق مسئله تالیف قلوب از نظر فقهی بررسی شده و مختصراً به مسائل اصولی اشاره شده و نمونه هایش از ابواب مختلف فقهی آورده شده و کمی از مسائل مالی به مسائل اخلاقی سرایت داده شده است. از جمله نقاط قوت این تحقیق می توان بررسی دقیقتر تالیف قلوب در فقه و ابواب مختلف آن اشاره کرد. از جمله نقاط ضعف این تحقیق انحصار حکم تالیف قلوب به

مسائل فقهی و اخلاقی است که در نتیجه حکم را به دور از مسایل اجتماعی بررسی کرده است. در حالی که این پایان نامه در صدد بررسی جامع تالیف قلوب بوده و به دنبال این است که به شکل کاربردی در جهان امروزی مطرح گردد. زیرا این حکم فقهی نه منحصر در مسائل مالی است و نه منحصر به مسلمانان باید با یک نگاه جامع و نو به این حکم الهی پرداخته شود و برای اختلاف زدایی و دوری از خشونت به کار رود تا به صلح جهانی پایدار برسد.

## ۵- راهبردهای تقریب ادیان و مذاهب در سیره رضوی با تأکید بر مناظرات و احتجاجات

### نوشته فاطمه خادمی، عشرت صادقی، ام البنین چابکی

در این تحقیق سیره امام رضا(ع) در مورد تقریب ادیان و مذاهب بررسی شده و روش ابلاغی و دعوتی امام رضا(ع) با حفظ هویت و شخصیت دینی همراه گفتگوی مسالمت آمیز توجه شده است. نقاط قوت تحقیق، توجه خاص به سیره امام رضا با نگاه دعوتی بررسی شده و با یک نگاه نو تالیف قلوب را کاربردی کرده است ولی نقطه ضعف آن عدم جامعیت و عدم توجه به تأثیر این حکم بین ادیان مختلف است. ولی محقق در این پایان نامه می خواهد این حکم را به ادیان ابراهیم و غیر ابراهیمی گسترش دهد و با نگاه تبلیغی و با تکیه به همه سیره معصومین را در بر بگیرد.

## ر: روش تحقیق و گرد آوری

روش تحقیق تحلیلی، توصیفی بوده و با بهره گیری از منابع کتابخانه ای، در بررسی جوانب مختلف موضوع از نوشته های دانشمندان اسلامی استفاده شده است. هم چنین منابع قرآنی و روایی و تفسیر و نرم افزارهای ویژه علوم قرآنی و حدیثی و سایتهای مربوط به مرکز رایانه ای علوم اسلامی و مراجعه به کتابخانه و پژوهشگاه ها اطلاعاتی در راستای موضوع استفاده شده است

## گفتار دوم: مفاهیم

در این بخش مفاهیم از سه جهت مورد بحث قرار می گیرد؛ لغوی، اصطلاحی و مفهوم منتخب که امکان دارد هر کدام از این مفاهیم با یکدیگر تفاوت داشته باشند با توجه به موضوع پژوهش، بیان مفهوم منتخب ضرورت زیادی دارد و تا وقتی که جایگاه آن در پژوهش مشخص نشود درک مطاب از نظر خوانند میسر نخواهد بود.

اصطلاحات اساسی این پژوهش که اصول، مقتضیات، تألیف قلوب، بین الملل است هر کدام تشکیل دهنده بخش اصلی این پژوهش است به همین دلیل روشن کردن معنای مورد نظر بسیار ضرورت خواهد داشت. بعضی از این اصطلاحات از جهت مفهومی معانی گسترده ای دارند زیرا از یک سو به مسائل فقهی مرتبط می شود و از سوی دیگر به مسائل سیاسی و اجتماعی. به همین دلیل باید طوری تعریف کرد با نگاه پژوهشگر مطابقت داشته باشد و به قول منطقیین جامع افراد و مانع اغیار باشد. به همین دلیل باید اصول و مقتضیات را با محوریت تألیف قلوب معنا کرده و مفهوم مورد نظر خود را مشخص کنیم تا خواننده به مقصود نویسنده به طور کامل پی ببرد.

## الف: اصول

### ۱) لغت

#### اصل در لغت به معنای

- «اساس، ریشه، پایه هر چیزی و هر چیزی که هستی شی به او نسبت داده می شود»<sup>۱</sup>  
«اصل مفرد اصول است و به معنای چیزی که شی از اوست»<sup>۲</sup>  
«اصل شی؛ زیر بنای شی، یعنی چیزی است که با از بین رفتن او آن شی نیز از بین می رود»<sup>۳</sup>

### ۲) اصطلاح

در منابع اسلامی از واژه "اصل" و اصول زیاد استفاده شده است و همه آنها مطابق معنای لغوی است و می توان گفت اصل معنای اصطلاحی خارج از معنای لغوی ندارد. به همین دلیل در کتابهای حدیثی، فقهی و اخلاقی به معنای ریشه، اساس و مبنای معارف به کار رفته است.

در علم کلام اصل به چیزی گفته می شود که پایه و اساس اعتقادات دینی را تشکیل می دهد. در روایتی از امیر المومنین ع و امام رضاع ایمان را اصل بقیه اعتقادات قرار داده است.

«امیر المؤمنین (ع) میفرمود اصل انسان درون و خرد و دین او است»<sup>۴</sup> «اصل ایمان شهادتین است»<sup>۵</sup>

در علم منطق منشأ تکوینی یا حسب و نسب و علت مادی افعال ارادی را اصل می گویند

«اصل فطرتی است که خدا داده است عزّ و جلّ و آنچه بدان بر خلقش تفضل کرده»<sup>۶</sup>

در علم اخلاق به منشأ اوصاف و اعمال خوب و پسندیده را اصل می گویند

<sup>۱</sup> مصطفوی حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران، ۱۳۶۰ ش، ج ۱، ص: ۹۴

<sup>۲</sup> طریحی فخر الدین؛ مجمع البحرین؛ کتابفروشی مرتضوی؛ تهران؛ ۱۳۷۵ ش؛ چاپ سوم؛ تحقیق: سید احمد حسینی، ج ۵، ص: ۳۰۶

<sup>۳</sup> راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، دارالعلم الدار الشامیة، بیروت، چاپ: ۱۴۱۲ ق، چاپ: اول، ص: ۷۸

<sup>۴</sup> شیخ صدوق أمالی الصدوق، تک جلدی، اعلمی، بیروت، ۱۴۰۰ ق، چاپ: پنجم، ص: ۲۴۰

<sup>۵</sup> عزیز الله عطاردی، مسند الإمام الرضا علیه السلام، آستان قدس (کنگره)، دو جلدی، ۱۴۰۶ ق، مشهد، ج ۲، ص: ۱۵۹

<sup>۶</sup> اعلامه مجلسی؛ بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار؛ اسلامیة؛ تهران، ج ۵۸، ص: ۲۵۸

« امام صادق علیه السّلام روایت کرده که فرمود: ما اصل هر گونه خیر و خوبی هستیم و دشمنان ما اصل هر شر و تباهی هستند »<sup>۷</sup>

در علم فقه به آن قواعد اصلی که فروع احکام به آنها ارجاع داده می شود  
« هیچ موضوعی نیست مگر این که در کتاب خداوند اصلی وجود دارد (که به آن برمی گردد) »<sup>۸</sup>  
همچنین روایاتی که از ائمه معصومین ع صادر می شوند و اساس استنباط احکام شرعی قرار می گیرند  
اصول گفته می شود. در این رابطه از امام صادق ع چنین روایت شده است  
« فرموده: جز این نیست که بر ما است اصول و ریشه‌ها و پایه‌ها (ی احکام) را بسوی شما بیافکنیم (برای شما بیان کنیم) و بر شما است که شعبه شعبه و دسته دسته نموده فروع متخلفی را به دست آورید »<sup>۹</sup>  
در علم تفسیر نیز از این واژه معنای لغوی آن استفاده شده است و آیاتی که کلمه "اصل" آمده معنای پایه و اساس ترجمه شده است

« آیا ندیدی چگونه خداوند «کلمه طیبه» (و گفتار پاکیزه) را به درخت پاکیزه‌ای تشبیه کرده  
که ریشه آن (در زمین) ثابت، و شاخه آن در آسمان است؟ »<sup>۱۰</sup>

از این تعریفها معلوم می شود که اصل به همان معنای لغوی خودش استفاده شده و در هر علمی مطابق با آن عمل به کار رفته است.

### ۳) معنای مختار

با توجه به کاربردهای واژه اصل در لغت و همچنین کاربردهای مختلف آن در معارف دینی، ما نیز اصل را به معنای اساس و ریشه گرفته و به همان معنا به کار می بریم. ولی نکته ای که ذکر آن ضروری است این است که مقصود ما از اصول تألیف قلوب به معنای اصول اجتماعی آن است به معنای این که فارغ از دستورات دینی اصولی در جامعه وجود دارد که هم از نظر عقلاء و هم از نظر شارع تأیید شده است. و این اصول خاستگاه خیلی از احکام اجتماعی اسلام را تشکیل می دهند. به این دلیل در صورت روبرو شدن با یک حکم اجتماعی باید ریشه‌ها و خاستگاه آن حکم را در اصول اجتماعی جستجو کرد تا بتوان جوانب مختلف حکم را به دست آورد. آیه الله سبحانی در رابطه با اصول اجتماعی و قرار گرفتن دین به عنوان پشتوانه آن می فرماید.

« همان طوری که مذهب پشتوانه اخلاق است، همچنین پشتوانه اصول اجتماعی نیز هست و در افراد مذهبی اصول اجتماعی به صورت یک تکلیف مقدس انجام می پذیرد. و در غیر این افراد، به صورت قانونی خواهد بود که فقط در پرتو قدرت پلیس و نیروی نظامی اجرا می گردد. »<sup>۱۱</sup>

<sup>۷</sup> کلینی؛ الکافی؛ دار الکتب الإسلامیة، تهران؛ چاپ چهارم؛ ۱۳۶۵ ه. ش، ج ۸، ص: ۲۴۲

<sup>۸</sup> کلینی، الکافی (ط - دار الحدیث)، ج ۱۳، ص: ۷۲۸

<sup>۹</sup> علامه مجلسی، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، ج ۲، ص: ۲۴۵

<sup>۱۰</sup> إبراهيم: ۲۴ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ